

Olof Palme jultalar om illdåd

Åsa Nordgren

Luleå tekniska universitet

C- uppsats
Historia

Institutionen för Industriell ekonomi och samhällsvetenskap
Avdelningen för Samhällsvetenskap

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	INLEDNING	4
1.1	Frågeställning	6
1.2	Syfte.....	7
1.3	Avgränsningar.....	7
1.4	Material.....	7
2	Bakgrund.....	9
3	Reaktioner i Sverige på Olof Palmes Hanoi-tal.....	11
3.1	Talets tillkomst och presentation	11
3.2	Reaktioner bland partimedlemmar och medarbetare	11
3.2.1	Negativa.....	11
3.2.2	Positiva	13
3.3	Övriga partiledares reaktioner på Palmes jultal.....	14
3.3.1	Bohman en partiledare som var negativt inställd	14
3.3.2	Positivt inställda partiledare	15
3.4	Några debattörers ställningstagande.....	16
3.5	Folkopinionen.....	16
4	Vilka reaktioner och konsekvenser fick talet i USA	18
4.1	Kissinger och Nixon upprörs	18
4.2	Nedfrysning av relationerna till Sverige.....	19
4.3	Ambassadens situation efter jultalet.....	20

5	Blandade mediareaktioner i världen	22
5.1	Svenska pressen reagerar på uttalandet och nedfrysningen av Sverige.....	22
5.2	Nedfrysningen i amerikansk media.	22
5.3	Norden och andra länders pressreaktioner på statsministerns tal och nedfrysningen.	23
5.4	Kongressen uppmärksammar Olof Palmes tal.....	24
6	Små neutrala stater.....	25
6.1	Neutraliteten?.....	25
7	Hur löd riksdagens utrikesdebatt den 21 mars 1973 då bombningarna upphört?.....	28
7.1	Vad hade partiledarna för åsikt nu?.....	28
7.1.1	Utrikesminister Wickman tror på normalisering.	28
7.1.2	Fälldin kritiserar USA.....	29
7.1.3	Folkpartiledaren Helén förklarar nedfrysningen.	29
7.1.4	Bohmans åsikter.....	30
7.1.5	Palme svarar och debatten fortgår.	31
7.1.6	Hermanson var den mest positiva till Sveriges hållning.	32
8	Hur såg man långsiktigt på jultalet?	34
8.1	Hur reagerade man i USA i efterhand?.....	34
8.1.1	Nixon och andra ledande politiker i USA.....	34
8.1.2	Kissinger.....	35
9	Står offentliga personer i Sverige fast vid sina åsikter flera år efter talet?.....	37
9.1	Några av de kritiskt inställda.	37

9.2	Några positivt inställda.....	37
10	Sammanfattande slutdiskussion och analys.....	39
11	Käll- och litteraturförteckning.....	41
11.1	Källor.....	41
11.2	Litteratur.....	41
11.3	Memoarer.....	41

1 INLEDNING

Natten mot den artonde december 1972 lät USA cirka 100 B-52:or bomba Hanoi. Det som senare kom att kallas julbombningarna hade inletts och pågick i tolv dagar. Detta efter att Thieu, diktatorn i Saigon, som varit USA:s marionett, vägrat att godkänna uppgörelsen från Paris. Flera nya överläggningar för att få till ett slut på kriget inleddes. Förhandlingarna som inleddes den fjärde december kom att stranda tio dagar senare. Nixon som nästan hade lovat USA:s folk fred anklagade Hanoi för att vara omedgörliga och ställde då ett ultimatum till Hanoi: seriösa förhandlingar skulle upptas inom tre dagar annars..., sa Nixon. Samtidigt gav Nixon order till försvarsstabschefen amiral Moorer att börja planera för storskaliga bombningar. Att lösa problemen genom fredsförhandlingar hade Nixon uteslutit i detta skede, och beslutade i stället att inleda en våldsam bomboffensiv mot Nordvietnam. Det blev den tyngsta amerikanska insatsen under hela kriget och förödelsen av dessa bombningar blev enorma. Landets främsta sjukhus, som delvis var utrustat genom svenskt bistånd, lades i ruiner.¹

När det nådde Sveriges dåvarande statsminister att inte bara militära mål var bombade utan även många civila, däribland sjukhuset som delvis var uppbyggt med svenska biståndspengar, mål hade träffats, undersökte Palme möjligheterna för ett uttalande. Olof Palme lät sin sekreterare redan samma dag göra ett utkast till uttalande. Detta utkast kom statsministern sedan att nästan helt skriva om vid sitt köksbord natten till den tjugotredje december² och talet kom till slut att formas till en dikt...

Man bör kalla saker och ting vid deras rätta namn.

Det som nu pågår i Vietnam är en form av tortyr...

Därför är bombningarna ett illdåd.

Därav finns många i modern historia.

De förbinds ofta med namn-

Guernica, Oradour, Babij Jar, Katyn, Lidice,

Sharpeville, Treblinka.

---

¹ Möller, Y. (1992) s 276-280

² Elmbrandt, B. (1989) s 135-146

*Våldet har triumferat. Men eftervärldens
dom har fallit hårt över dem
som burit ansvaret.
Nu finns ännu ett namn att foga till
Raden: Hanoi julen 1972.³*

Detta utspel från Olof Palme väckte starka reaktioner på många håll i Sverige och även utomlands, främst USA.

Svenskarnas hållning var unik under Vietnam-kriget. Det folkliga motståndet var större här än i något annat land i världen. Om vad detta engagemang beror på finns det många olika spekulationer. En av dessa spekulationer skulle vara att Sverige inte är med i Nato. En annan förklaring är att det finns en tradition av offervilja gentemot små folk som far illa.⁴ Denna svenska ambition i världen sträcker sig långt bortom landets storlek och makt. Även Sveriges geografiska läge och neutralitet, har gett Sverige fördelar att kunna hålla sig utanför härjningar och kunna hålla en egen profil. Även den rådande tidsandan spelar en viktig roll när det gäller Sveriges hållning i frågan. Det rådde en stark vänstervind i samhället, vilket bidrog till ett stort engagemang mot den imperialism som USA stod för. Även om man inte var vänsteranhängare så var man engagerad i Vietnam, för det fanns ett starkt humanitärt engagemang i samhället också under denna tid.⁵

Det fanns en iver att sprida den "Svenska modellen", om en rättvisare fördelning av resurser såväl inom som mellan länderna. Därför var talet ett viktigt ställningstagande som visade på den svenska opinionens åsikt i frågan. Talet var också en mycket viktig och tydlig markering från Sveriges sida.

Många ansåg att Palme i och med talet hade överskridit en gräns för vilka befogenheter en statsminister har. Och att talet var alldeles för starkt dömande för att komma från ett så litet land som Sverige.⁶ Man trodde att det därför skulle kunna bli till en stor belastning när det gäller Sveriges relationer med andra länder, inte minst när det gällde relationerna med USA. Dessa

---

³ Palme, O. (1996) s 271

⁴ Elmbrandt, B. (1989) s 151-152

⁵ Peterson T. G. s (1999) s 194-198

⁶ Elmbrandt, B. (1989) s 151-152

reaktioner på, spekuleringar och funderingar ovan, kring vilka efterverkningar talet medförde för Sverige skall jag försöka titta lite närmare på och besvara.

1.1 Frågeställning

De frågeställningar som min uppsats bygger på, vilka jag nedan kommer att försöka besvara, är följande:

1. Vilka blev reaktionerna på Palmes Hanoi tal i USA och i Sverige?
2. Hur påverkade Olof Palmes tal relationerna mellan Sverige och USA?
3. Var det modigt eller dumt av ett så litet land som Sverige att gå i bräschen med kritik mot en stormakt?
4. Vilken reaktion stod oppositionen för? Stödde man Palmes kritik eller var man av annan åsikt?
5. Hur ställde sig majoriteten av folkopinionen till Palmes tal?

Det är också av relevans att försöka finna förklaringar till varför det blev sådana starka reaktioner på talet, eftersom att Sverige inte var ensam om sin kritik. Hur ser situationen ut i dag? Påverkar reaktionerna dagens förhållande mellan USA och Sverige?

1.2 Syfte

Mitt syfte med denna uppsats är att undersöka vilka reaktioner det blev på dåvarande statsministern Olof Palmes uttalande om USA:s bombningar av Hanoi julen 1972. Jag tänker se på hur talet kom att påverka allmänheten och oppositionen i Sverige.

1.3 Avgränsningar

Jag har valt att avgränsa min studie till att omfatta några personer som på ett eller annat sätt var inblandad eller delaktig i händelserna kring Palmes jultal. När jag har valt dessa personer har jag gått efter vissa kriterier: personerna skall ha haft någon slags relation till Olof Palme, antingen som vän, medarbetare, partikamrat eller varit i opposition mot Palme. Av vikt vid valet av personer var också att försöka hitta personer med motstridiga åsikter om Hanoitalet, och med olika ideologiska bakgrunder. Givetvis skall dessa personer ha haft en åsikt om Palmes tal och Vietnamfrågan, eller ha indirekt blivit påverkade av de konsekvenser som talet fick. Vidare har jag avgränsat min uppsats till att avhandla tidpunkten när uttalandet gjordes, och några veckor efter uttalandet, samt ett nedslag några år senare.

1.4 Material

Mitt material består av litteratur av eller med personer som var inblandade eller berörda av talet på ett eller annat sätt. Det har inte varit några svårigheter att finna material eftersom att det finns massor skrivet om och kring talet och dess påföljd. Av alla böcker som finns tillgängliga rörande ämnet har jag, efter genomgång, uteslutit många som upprepar vad andra källor redan har skrivit. Även böcker där författarna har likvärdiga åsikter har jag valt att inte ta med för att undvika upprepningar. Förutom att det finns en mängd böcker om Vietnam kriget så finns det en uppsjö böcker om Olof Palme, efter genomgång av dessa har jag valt ut ett fåtal. Jag har också försökt att få med litteratur från olika årtal. En del böcker skrevs under den aktuella perioden och dessa blir då mina källor. Jag har även tittat på vad som skrivits i efterhand om händelsen, huruvida man har bytt åsikter eller står fast vid vad man tyckte för ca 30 år sedan. Jag har också valt att ta med riksdagsprotokoll från den första utrikesdebatten efter Palmes tal. Detta för att se om händelsen hade lagt sig eller om det fortfarande var aktuellt några månader efteråt. Om och i så fall hur mycket utrymme händelsen upptog i debatten. Det har inte gått att ta med alla inblandade personer. Även där har jag valt ut vissa som var viktiga och tongivande under den aktuella tiden eller personer som tillför uppsatsen något nytt. Att ta med Olof Palmes version av händelsen tycker jag är väldigt relevant och viktigt för uppsatsen, eftersom att det är vad hela uppsatsen bygger på. Lika viktigt är det också att ta med Kissinger och vad han själv skrivit om händelsen, även om det bara

är några få rader skrivet om Palme. Jag har också tagit med andra personer som skrivit om både Kissinger och Palmes insatser under den aktuella tidpunkten. En av dessa är Björn Elmbrant, jag tog med honom för att talet inte medförde några personliga konsekvenser för honom och så har han inte några privata relationer till någon av de berörda. Jag har också använt mig av Yngve Möller som skulle tillträda som den nya ambassadören i USA efter Hubert de Besh som skulle avgå. Möllers version och åsikter anser jag vara väldigt relevanta eftersom händelsen påverkade honom på det personliga planet i allra högsta grad. En annan person som också var mitt i händelsens centrum var Leif Leifland, som var chef för den svenska ambassaden i USA. Av denna anledning tycker jag det var av vikt att få med även hans version och åsikter kring talet och dess efterverkningar. Även Thage G Peterson och Pierre Schori var personligt berörda av talets efterverkningar som medarbetare och nära vänner till Olof Palme. Därför har jag även ansett att dessa personers åsikter varit viktiga för uppsatsen. Sverker Åström som var svensk diplomat under den tiden har också skrivit om den aktuella händelsen, även det han skrivit tillför fakta till uppsatsen och därför har jag valt att ta med det han skrivit. Även Gösta Bohman har i bl.a. sina memoarer tagit upp Palmes tal och de efterverkningar som det fick. Jag tycker det var självklart att ta med hans version av händelsen för att få med någon som inte var socialdemokrat och hade andra åsikter än vad de flesta andra hade. Gustaf von Platen var en annan kritiker vars material jag också valt att ta med därför. Kim Salomon beskriver tidsandan för bland annat den aktuella perioden och är därför viktig att ha med i uppsatsen.

2 BAKGRUND

I Indokina, som var under franskt styre, kom ett av 1900-talets längsta krig att utkämpas. Folket i Indokina började opponera sig mot det franska styret av landet. Det var den kommunistiska befrielse rörelsen Vietminh, med Ho Chi Minh som ledare, som gick i spetsen för motståndet mot fransmännen. År 1954 tvingade man fransmännen att dra sig ur Indokina, och man delade upp Vietnam mellan kommunisterna i norr och en USA-understödd republik i söder.

Nordvietnameserna kom att bedriva ett gerillakrig mot Sydvietnam som var svagare. USA som till viss del stod bakom Sydvietnam blev allt mer rädda för att kommunismen skulle få fotfäste även där, så under 1960-talet började man skicka utrustning och trupper för att stödja sydsidan.

Vietnamkriget, som blev ett långt och kostsamt krig, hade i och med detta trappats upp till ett krig mellan stormakterna.

Till en början var de flesta amerikaner positivt inställda till kriget, men allt eftersom det drog ut på tiden kom allt fler att byta åsikt och ta avstånd från kriget. Starka protester mot USA och dess inblandning i konflikten växte fram runt om i världen, men även på hemmaplan.

Ingen konflikt efter 1945 har mobiliserat en så stor folklig motreaktion som Vietnamkriget. Att det blev så stora protester mot USA beror på olika saker, bland annat tidsandan och vissa centrala drag som den medförde. Den rådande tidsandan kan man inte minst avläsa i masskulturen, där filmen spelar en stor roll som uttrycksform. De populäraste filmerna under denna tid var sådana filmer som gav uttryck för ungdomars auktoritet och protesterade mot äldre generationens kultur och värderingar. Reaktionen var också riktade mot det borgerliga samhället och dess värderingar.⁷

En annan anledning till att man på alla nivåer i samhället uppmärksammade Vietnam kan vara att kriget började i rätt tid, då den rådande tidsandan protesterade mot auktoriteter och konventioner. Rätt plats, det vill säga i ett utarmat land i tredje världen, och av de rätta aktörerna, en fattig bondebefolkning.

Det humanitära engagemanget i samhället var också stort under denna tid, liksom kampen mot kärnvapen. Detta engagemang hade gjort att olika grupper som försökte påverka hade bildas. Dessa grupper kom, i och med Vietnam-kriget, att alltmer flytta över sina sympatier till att bekämpa imperialism, som USA var ett ansikte för. Bekämpningen av imperialism var tvunget att ske med

---

⁷ Salomon, K. (1996) s 64-69, 183

vapen, som man nu gjorde i Vietnam. Stora delar av världens fredsrörelse omvandlades på så sätt till Vietnamrörelse och FNL-rörelse.⁸ FNL-rörelsen hade en rikstäckande och lättmobiliserad organisation, med stöd av Palme och socialdemokratin. Det var en av orsakerna till att Sverige hade den mest omfattande och bästa opinionsrörelsen mot Vietnamkriget.⁹

Många politiker uttalade sig kritiskt mot USA:s agerande i Vietnam, däribland utrikesminister Wickman, som uttalade sin bestörtning över de brutala krigsmetoderna. Men i Sverige och även utomlands efterlyste man Palmes ord eftersom han hade en ställning dels som statsminister men även som den mest framträdande kritikern av USA i västvärlden.¹⁰

Jag tror det stora engagemanget rörande Vietnamkonflikten beror till stor del på den tidsanda som rådde då. Det låg helt enkelt i tiden att bland annat protestera mot orättvisor av olika slag. Och till dessa protester ansåg många att det även var viktigt att få stöd från politiskt håll. Därför ansåg många att det var av största vikt att statsminister Palme gjorde ett uttalande i frågan. Palmes popularitet i Sverige men även i andra länder ökade efter detta uttalande. Det var något som jag inte tror att han räknat med. Inte heller tror jag att han hade kalkylerat med att talet skulle beröra så pass mycket som det gjorde, och få sådana proportioner och efterverkningar som det fick. Vilka efterverkningar det blev och vilka konsekvenser dessa fick skall jag bland annat försöka ta reda på.

---

⁸ Salomon, K. (1996) s 90-92, 85

⁹ Antman, P, m.fl. (1996) s 127-130

¹⁰ Möller, Y. (1992) s 284

3 REAKTIONER I SVERIGE PÅ OLOF PALMES HANOI-TAL

3.1 Talets tillkomst och presentation

Lördagen den 23 december 1972 satt Olof Palme vid sitt köksbord och skrev jultalet, från ett utkast av Anders Ferm. Sedan ringde han runt och rådfrågade sina närmaste medarbetare och vänner om deras synpunkter på talet. Med Thage G Petterson diskuterade han huruvida Auschwitz skulle vara med. Den kommentar som Petterson sedan gav Palme var: det är bra och nödvändigt att du tar i. Ingen av Thage G Petterson eller Anders Ferm tyckte att parallellen till nazisternas utrotning av judarna var för starkt för att ta med i talet.¹¹ Efter ytterligare rådfrågning av bland annat Alva Myrdal och Tage Erlander, som båda samtyckte, beslutade Olof Palme att publicera sitt uttalande rörande USA och Vietnam-kriget.¹²

Palme ringde själv in sitt tal till de större tidningarna, vilka inte kom att reagera nämnvärt på talet till en början. Dagens Nyheter som tidigare kritiserat Vietnamkriget och gett frågan stort utrymme, publicerade inte hela talet på en gång varför det inte blev några starka reaktioner i tidningen utan bara en liten tvåspaltare. Svenska Dagbladet gav inte heller talet någon större uppmärksamhet utan endast tre spalter. TV däremot åkte hem till Palme för att han själv skulle läsa upp sitt tal. Radioekot ringde upp statsministern och lät Palme läsa upp sitt tal i radion. Efter det att uttalandet hade sänts i lunchekot, började reaktionerna komma.¹³

3.2 Reaktionen bland partimedlemmar och medarbetare

3.2.1 *Negativa*

Den första att ta kontakt med Palme var kabinetssekreteraren Sverker Åström, som tidigare hade uppmuntrat Palme att göra ett uttalande. Åström var personligen lika upprörd som Olof Palme över USA:s bombningar av Hanoi. Det var han som vid samtal med Palme hade liknat bombningarna vid tortyr, vilket sedan blev inskrivet i talet.¹⁴ Nu kritiserade han Palme för att ha tagit i i överkant

---

¹¹ Pettersson, T.G. (1999) s 196

¹² Möller, Y. (1992) s 284

¹³ Elmbrandt, B. (1989) s 145-147. Salomon, K. (1996) s 96

¹⁴ Åström, S. (1992) s 124-125

då uttalande var för hårt enligt honom. Han reagerade negativt på parallellen med Treblinka, det kunde uppfattas som om Nixon jämfördes med Hitler, sa Åström. Dessa ord hade Åström avrått Palme från att ta med om han hade haft tillfälle att se talet innan det publicerades. Han var också mycket kritisk till att Palme inte visat talet innan, utan agerat helt på egen hand.¹⁵

Det var inte bara Sverker Åström som reagerade och var kritisk till Olof Palmes tal. Även andra medarbetare till Palme reagerade. En av dessa var Yngve Möller som skulle bli Sveriges nya ambassadör i USA efter årsskiftet, han reagerade starkt på Palmes uttalande men var mer sparsam i sin kritik av Olof Palme än Sverker Åström.

”Jag hörde Palme i radions Lunch eko. Han talade lågmält, sakta, nästan sorgset. Det gjorde ett starkt intryck. Två tankar slog mig genast. Den ena var namnet Treblinka - var fick han det ifrån?”¹⁶

Möller tyckte att jämförelsen mellan Hitlers utrotningsläger och bombningarna av Hanoi inte hörde ihop, utan var felplacerad.

”Min andra tanke var, att detta uttalande kommer jag personligen att få känna av i egenskap av sändebud i Washington.”¹⁷

Möller fick snabbt känna av konsekvenserna av uttalandet, då Palme ringde honom och talade om Vita Husets reaktion. Palme meddelade till Möller att man i USA inte välkomnade någon svensk ambassadör för närvarande. Detta berodde på att uttalandet hade upprört presidenten. Palme talade också om för Möller att han inte skulle se dörrarna till sitt nya jobb stängda, eftersom han hade reagerat snabbt på missnöjet från USA:s sida och skickat ett personligt brev till president Nixon, som ambassadören hade framfört under julaftonen. Palme sa vidare att han nu överlämnar till Washington att agera. Denna händelse var ingenting som publicerades offentligt ännu, eftersom det kunde skada relationerna med USA ytterligare.¹⁸ Trots detta så skulle man försöka se situationen positivt ansåg Palme. Han hade nu fått en öppen kanal för korrespondens direkt in i Vita Huset, och

---

¹⁵ Åström, S. (1992) s 124. Möller, Y. (1992) s 285

¹⁶ Möller, Y. (1992) s 286

¹⁷ Möller, Y. (1992) s 286

¹⁸ Möller, Y. (1992) s 302-304

med hjälp av denna väg ville och trodde statsministern att han och Sverige lättare skulle kunna påverka USA att upphöra med bombningarna.¹⁹

Att statsminister Palme hade skickat personligt brev till Nixon mildrade inte Möllers kritiska inställning till talet, utan han ansåg att krisen blev allt djupare genom det personliga budskap som Palme sände till Nixon. Möller var av den uppfattningen att det var utrikesministern och de på ambassaden i Washington som borde sköta kontakten med USA. Att Palme nu tog till reträtt skadade bara relationen länderna emellan ytterligare.²⁰

Att det var statsminister Palme och inte utrikesministern som skrev och hade kontakten med USA berodde på att Sveriges utrikesminister vid detta tillfälle var bortrest på julsemester och kunde inte nås. Det gick därför inte att informera utrikesminister Krister Wickman om läget mellan Sverige och USA, inte heller kunde han avlägga sina synpunkter kring uttalandet. Det faktum att det var Olof Palme allena som styrde utrikespolitiken under denna period, gjorde att han kunde forma sitt uttalande helt själv. Det fanns inte någon utrikesminister som kunde ha synpunkter på uttalandet.

3.2.2 *Positiva*

Palme fick inte bara kritik för sitt jultal utan majoriteten av riksdagen var mer eller mindre positivt inställda till Palmes jultal. En av dem som välkomnade Palmes tal var partisekreteraren Sten Andersson. Han hade länge velat att Sverige skulle använda sig av sin position som ett litet neutralt land och utnyttja sin diplomatiska representation för att reagera mot USA.

Efter Palmes uttalande tog Sten Andersson initiativet att fortsätta Sveriges protester mot USA. Han samlade de politiska partierna till en gemensam nationell manifestation för fred och oberoende i Vietnam och protesterade samtidigt mot bombningen. Alla partiledare skrev mer eller mindre motvilligt under en vädjan till Nixon och hans regering att stoppa bombningarna. Även alla svenska organisationer av olika slag manades till att delta i manifestationen.²¹

---

¹⁹ Möller, Y. (1992) s 288-289

²⁰ Möller, Y. (1983) s 306

²¹ Möller, Y. (1992) s 290-292

Det var inte bara Palmes närmaste medarbetare som sa sin mening om talet utan även andra politiker i Sverige hade sina åsikter om talet och lät meddela dessa i tidningar och andra offentliga uttalanden.

3.3 Övriga partiledares reaktioner på Palmes jultal.

3.3.1 Bohman en partiledare som var negativt inställd

Gösta Bohman var under denna tidpunkt moderaternas partiledare. Som ledare för ett oppositionsparti var han väldigt kritiskt inställd till Olof Palme som person och politiker redan innan jultalet skrevs. Bohman hade också en helt annan ideologisk syn än vad Palme hade. Därför hade Palme och Bohman i mycket olika åsikter om hur landet skulle styras. Vilket ofta kom att leda till ordentliga menings strider mellan dessa två.

Bohman var inte heller sen denna gång att meddela vad han tyckte om statsminister Palmes uttalande. Han lät meddela att han inte var positivt inställd till en enda rad i Palmes tal. Han var inte bara den skarpaste kritikern i oppositionen mot Palmes jultal, han var också fördömande över att Palme gjorde en upptrappning i den svenska utrikespolitiken under Vietnamkriget. Bohman ogillade också det ensidiga och obalanserade fördömandet av USA, som han anklagade Olof Palme och större delen av svenska folket för. Denna ensidiga kritik av USA var något som Bohman och moderaterna inte ställde sig bakom. Fördömandet skulle riktas mot alla stridande parter och inte bara USA, sa man.²² Jultalet överskred enligt Bohman "*alla värdighetens, anständighetens och det goda omdömetens gränser*". Det var en oerhörd förolämpning som Palme levererade till USA, en demonstration från statsministerns tid där det viktigaste inte var resultatet utan själva demonstrationen, sa Bohman i en radiointervju. Inte heller stämde Palmes agerande överens med svensk neutralitetspolitik. Detta utspel kunde på sikt skada vår nation sa Bohman.²³

Bohman kritiserade, som många andra, jämförelsen mellan bombningarna och nazisternas handlingar skarpast. Han menade att USA:s bombningar syftade till att åstadkomma fred, och inte att döda som fallet var för nazisterna. En sådan jämförelse tyckte han var ohållbar. Vidare skriver han att man skall skilja mellan krig, som det som pågår i Vietnam, och illdåd. Krig är inte mord utan en handling för att åstadkomma fred. Illdåd däremot är någonting helt annat, det är vad som

---

²² Bohman, G. (1983) s 172-179

²³ Bohman, G. (1983) s 172-176, 178

skedde i bland annat koncentrationslägren. Sverige och dess folk borde vara tacksamma mot USA för deras insatser när det gäller demokrati, frihet och fred under världskrigen och för Europas återuppbyggnad, tyckte Bohman.

När Palmes vädjan till Nixon blev offentlig ansåg flera, däribland Gösta Bohman, att det innebar en reträtt från jultalet, att Palme hade ångrat sitt uttalande och kommit på bättre tankar. Detta nya budskap kan bara ha haft ett syfte tyckte Bohman, detta var att ”*tona ned köksbordsbudskapet grova förolämpningar*” Detta var en ursäkt från Palmes sida till USA och Nixon, som var väl behövlig ansåg Bohman.²⁴

3.3.2 Positivt inställda partiledare

Övriga partiledare var mer sparsamma i sin kritik mot Palmes uttalande och dess följder, än vad Bohman var. Mellan de övriga partiernas åsikter angående uttalandet råder det inte någon större skillnad när det gäller socialistiska partier och borgerliga partier. Både Centerns Fälldin och Folkpartiets Gunnar Helén ansåg att det var USA:s regering som handlade fel när man inte tog emot Sveriges nya ambassadör. Folkpartiet kritiserade USA för att man använde sådana starka påtryckningar mot lilla Sverige, ett land som var en av världens mest stabila demokratier.

Vänsterpartiet kommunisterna var av samma inställning till Olof Palmes uttalande som Fälldin och Helén. Man var däremot lite starkare i sin kritik mot USA än vad de båda andra partierna var. Vänsterpartiet kommunisterna var av den åsikten att USA och Nixon försökte utnyttja sin stormaktsposition och skrämja Sverige till tystnad.²⁵

Som nämnts ovan var det i stort sätt bara Gösta Bohman som kritiserade Palme för hans tal. Det var också Bohman som var den flitigaste partiledaren att diskutera Palmes agerande i Vietnamfrågan gentemot USA. De andra partiledarna som mer eller mindre stödde statsminister Palmes tal och agerande gentemot USA, var inga flitiga debattörer av den frågan, vilket framgår ovan. Man debatterade däremot Vietnamkriget flitigt och sedan också USA:s nedfrysning av Sverige, som kom några månader senare. Dessa frågor var aktuella och debatterades fortfarande den 21 mars då riksdagen hade sin första utrikesdebatt efter nedfrysningen, vilken jag tar upp lite längre fram i uppsatsen.

---

²⁴ Bohman, G. (1983) s 175-178

²⁵ Möller, Y. (1992) s 296-297

3.4 Några debattörers ställningstagande.

Att partiledarna och USA reagerade på ett eller annat sätt på Palmes tal var väntat, det var något som man nästan var tvungen att göra. Men hur var det med debatten i Sverige under denna tidsperiod? Hur reagerade samhällsdebattörerna på uttalandet? Vilket ställningstagande till jultalet rådde bland debattörerna i Sverige, var man kritisk eller positivt inställd?

Journalisten och radiokommentatorn T G Wickbom var själv mycket kritisk till USA:s agerande. Han skrev i en artikel att bombattorna över Hanoi och Haiphong var droppen som fått bägaren att rinna över, även för en gammal Amerika-vän. Vidare skrev Wickbom att för att få besked av Sydvietsnams folk har Nixon i skrivandets stund använt fyra miljoner ton bomber.

Även skribenten Gustaf von Platen var emot Nixons bombningar. Han skrev att de terrorbombningar som president Nixon gett order om är oförsvarbara, både ur militär och ur politisk synpunkt. Bombningarna av USA representerar en våldsmoralitet och brutalitet som en demokrati aldrig får göra sig skyldig till, ansåg von Platen. Trots att von Platen och Wickbom var emot USA:s bombningar så var dom kritiska till Palmes jultal. Von Platen var inte bara emot uttalandet utan ogillade även Palme som person och var den som reagerade kraftigast gentemot statsminister Palme och hans tal. Platen skrev att Palmes jämförelse mellan de amerikanska flygräderna och de nazistiska illdåden var sakligt fel, och politiskt oklokt. Han kritiserade inte bara Palmes uttalande utan kritiken riktade sig lika mycket mot Olof Palme som person.²⁶

Enligt socialdemokraten Yngve Möller så berörde Palmes jultal och Vietnam-kriget inte bara debattörerna, utan flertalet i samhället hade en åsikt i frågan. Bland dessa var flertalet positivt inställda, desamma gällde även för debattörerna. Jultalet och USA:s bombningar hade blivit en stor fråga, som inte lämnade någon oberörd i samhället. Även kung Gustav VI Adolf var påverkad av debatten och sa några ord om julbombningen i trontalet.²⁷

3.5 Folkopinionen.

Att statsministern till sist beslutade sig för att göra ett uttalande berodde till stor del på det folkopinioniska läget i Sverige. Större delen av folkopinionen i Sverige hade länge efterlyst ett

---

²⁶ Möller, Y. (1992) s 303-304

²⁷ Möller, Y. (1992) s 296-297

uttalande av regeringen, däribland Birgitta Dahl som var ordförande för Vietnamkommittén och hade uppvakttat statsministern i Vietnamfrågan långt innan Palmes uttalande kom. Kommittén krävde nedfrysning av de diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och USA.²⁸

Palmes jultal kom att resultera i att man gjorde en stor namninsamling där 2,6 miljoner svenskar skrev på mot bombningarna. Bohman skriver i sina memoarer att Palme själv stod med protestlistor och samlade in namn, någonting som Bohman skarpt ogillade. Talet skapade också ett ökat engagemang från svenska folket i Vietnamfrågan. Detta trots att en stor del av svenskarna redan var engagerade på olika sätt mot USA och deras ingripande i Vietnamkriget. Detta engagemang från det svenska folket var något som påverkade statsminister Palme.²⁹

Detta starka folkliga engagemang för Vietnam tog sig olika uttryck, en del tog bara avstånd, andra gav vad man kallade FNL-rörelsen stöd, eller kämpade politiskt. Många som protesterade mot Vietnam hade länge velat se att Sverige gjorde ett internationellt uttalande. Man ville att Sverige, i egenskap av neutralt land utan något kolonialmaktsförflutet, skulle sprida ett internationellt solidaritetsbudskap, och arbeta för små länders rätt att själva forma sin framtid. Dessa grupper fick sina önskningar besvarade då nyhetsbyrån Reuter omedelbart skickade Palmes uttalande ut i världen.³⁰

Sveriges utrikespolitiska engagemang och politik kom i och med talet att ändras en del. Sverige blev nu talesman för små länder och deras rätt att själva bestämma över sin framtid och inte bli styrda av stormakter.

Att det svenska folket reagerade så positivt på talet med ökat engagemang och namninsamlingar mot bombningarna i Vietnam, anser jag beror till stor del på att det fanns ett stort motstånd mot USA-imperialism och Vietnamkriget. Att det inte fanns någon kommunistkräck i Sverige som det gjorde i USA, bidrar också till att man inte förstod varför USA gick in och krigade i Vietnam. Det låg i den rådande tidsandan att man skulle vara tolerant mot olika folkgrupper och absolut inte förtrycka folk eller åsikter. Detta var inte bara någonting som delar av svenska folket ansåg utan det var också någonting som Olof Palme brann för.

---

²⁸ Möller, Y. (1992) s 290

²⁹ Elmbrandt, B. (1989) s 152-153

³⁰ Elmbrandt, B. (1989) s 147. Salomon, K. (1996) s 80-81

4 VILKA REAKTIONER OCH KONSEKVENSER FICK TALET I USA

4.1 Kissinger och Nixon upprörs

Palme's tal blev snabbt förstasidesnyhet runt om i världen. Den 23 december kom ett uttalande i CBS:s kvällsnyheter. Det var enda gången som Sverige överhuvudtaget nämnts i CBS.

Från USA:s sida kom man att reagera blixtnabbt på uttalandet. Redan samma dag ringde en mycket upprörd Henry Kissinger till presidenten som var på julesemester i Florida. Han vidarebefordrade den version av uttalandet han hade fått av nyhetsbyrån Reuter.³¹ Kissinger som var mycket arg över uttalandet, skriver i sina memoarer att *"den svenska regeringen jämförde oss med nazisterna (den hade ju varit neutral under andra världskriget)"*³²

Kissinger blev, som synes ovan, mest upprörd över jämförelsen med nazisterna, vilket kan bero på att han själv var av judisk börd.³³

Nixons blev ännu mer upprörd över uttalandet än vad Kissinger blivit, och han var därför väldigt skarp i sin kritik mot Olof Palme och Sverige. Som jude blev han mest upprörd över att bli jämförd med Hitler och nazismens illdåd, han kände sig personligen förolämpad. Nixon sa till sina närmaste medarbetare, att ett så litet land som Sverige törs sätta sig upp mot USA. Han sa vidare, att Sverige som dessutom *"gått Nazitysklands ärenden"*³⁴ under andra världskriget,³⁵ borde vara tyst. Nixon lät meddela att Sverige måste straffas för detta uttalande.³⁶ Nixons instruktioner för hur man skulle straffa Sverige och statsminister Palme för detta tal som han såg som kränkande och utpekade honom som en massmördare var entydiga, *"slå hårt och omedelbart"* var vad Nixon sa. Dessa

---

³¹ Elmbrandt, B. (1989) s 148

³² Kissinger, H. (1980) s 880

³³ Elmbrandt, B. (1989) s 148

³⁴ Åström, S. (1992) s 124

³⁵ Åström, S. (1992) s 124

³⁶ Möller, Y. (1992) s 286-287

åtgärder vidtog Nixon utan att man kollat med ambassaden i Stockholm, och utan att ha tillgång till den svenska originaltexten.³⁷ Att Nixon reagerade så snabbt och starkt på Palmes uttalande, men inte på exempel vis Hollands uttalanden som också var kritiska, beror nog på att Nixon redan såg Palme som en nagel i ögat. Han brukade kalla Olof Palme för *"That Swedish asshole"*.³⁸

4.2 Nedfrysning av relationerna till Sverige

Då man på den svenska ambassaden fick telexmeddelandet med talet, ställde ambassadör De Besch in sin resa till Virginia där han hade tänkt fira jul. I stället förberedde man sig på en dramatisk och hektisk helg på ambassaden. Samma eftermiddag blev De Besch kallad till ställföreträdande utrikesminister Johnson, vars budskap var att det svenska uttalandet var oacceptabelt. De Besch svarade att han tyckte att USA:s bombningar var oacceptabla. Johnson sa vidare att uttalandet visar på att Sverige inte har någon vilja att utveckla relationerna och förbindelserna med USA, och att USA därför inte kommer att skicka tillbaka sin ambassadör, som varit hemma i USA på juledighet, till Sverige. Sveriges nya ambassadör var tills vidare inte välkommen till Washington.³⁹

Som svar på detta skickade Palme på julafton ett personligt julbudskap till Nixon. Palme åkte själv till ett folktomt UD för att se till att brevet avsändes. I brevet stod det som följer nedan.⁴⁰

"Herr President, låt mig få säga några personliga ord beträffande Ert meddelande.

Denna julafton känner jag den djupaste förtvivlan över det mänskliga lidande som fortsätter i Vietnam.

Många gånger i det förflutna har människor runt hela världen blickat mot Förenta Staterna för moralisk auktoritet och ledning för fred och för att skydda grundläggande mänskliga värden. Jag står personligen i djup tacksamhetsskuld till den inspiration som amerikanska demokratiska ideal

---

³⁷ Leifland, L. (1997) s 46-49

³⁸ Elmbrandt, B. (1989) s 148

³⁹ Leifland, L. (1991) s 120-122

⁴⁰ Elmbrandt, B. (1989) s 149

givit mig. Vietnamkriget, så som det utvecklats, har just därför skapat sorg och besvikelse, känslor som jag vet delas av miljoner människor i Sverige och i andra länder. Sådana reaktioner är särskilt starka hos ungdomen och medför risken att den förlorar tron på demokratin och demokratiska värden.

Denna dag, när människor samlas för att uttrycka sin längtan efter fred, önskar jag med djupaste allvar vädja till Förenta Staternas President att upphöra med bombningarna, vilka orsakar så mycket lidande och förstörelse, och att ansträngningarna att finna en förhandlingslösning som tillförsäkrar vietnameserna rätten att forma sin egen framtid.”⁴¹

Palme ville inte att detta brev skulle tolkas som en försvagning av det första uttalandet eller ursäkt, utan det var ett budskap där Palme visade på sina personliga band med Amerika, för att mildra den negativa effekten som jultalet haft på presidenten.⁴² Trots alla försök från Sveriges sida till att lätta upp stämningen blev nedfrysningen av Sverige ett faktum. De amerikanska reaktionerna hade läckt ut till pressen och då ansåg sig USA inte kunna backa i frågan. Nerfrysningen av de diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och USA kom att vara fram till senvåren 1974.

Att USA reagerade så kraftigt på Palmes tal beror på att dom länge retat sig på uttalanden om Vietnamkriget som Olof Palme gjort tidigare, och detta uttalande som man från USA:s sida uppfattade som väldigt skarpt i sin kritik, fick bågaren att rinna över. Det började redan 1967 när Palme gick i fackeltåg med Nordvietnams Moskvaambassadör. Sedan hade Sverige bland annat skickat humanitär hjälp till Nordvietnam och FNL.⁴³

4.3 Ambassadens situation efter jultalet.

På svenska ambassaden som leddes av Leif Leifland stod man dock fast vid kritiken, för att inte förlora trovärdighet och respekt. Vi ville inte vika oss för att då kunde andra stormakter komma att utöva påtryckningar på vårt lilla land, sa man på ambassaden.

---

⁴¹ Palme, O. (1996) s 272

⁴² Leifland, L. (1992) s 127

⁴³ Leifland, L. (1991) s 121-122

Första tiden efter jultalet blev det svårt för dem som arbetade på Washingtonambassaden att utföra sitt arbete. Nixon-administrationen förhindrade Leif Leifland, som var chef på ambassaden, att ta officiell kontakt över en viss nivå. Sekreteraren Jan Eliasson fick i stället ta hand om representationen i stor utsträckning, eftersom att den var tvungen att ske på lägre nivå. Det diplomatiska arbetet kom att ändra karaktär, till att bli mer okonventionellt. Vi på ambassaden talade med utrikespolitiska rådgivare och åkte på föredragsturné till universiteten, skriver Leif Leifland.⁴⁴

Situationen förvärrades ytterligare när USA:s utrikesminister Rogers utfrågades av representanhusets utrikesutskott, och då fick frågor om Sverige. Rogers svarade på dessa med att det vore bäst för Sverige ”om dess statsminister avstod från att göra en massa grundlösa uttalanden, som inte är till någon nytta.”⁴⁵ Rogers sa vidare att om Palme ville ha bättre relationer med USA borde han lära sig läxan. Palme kan inte säga sig vara angelägen om våra relationer och samtidigt framföra skarp kritik mot USA. Rogers antydde att Palme och andra kritiker skulle ha förlängt kriget, han sa ”om en massa välmenande människor inte pratat så mycket som de gjort offentligt, så skulle vi kunna avslutat detta krig mycket tidigare.”⁴⁶ USA:s starka reaktioner gentemot Palmes jultal kan härledas bakåt i tiden. Man hade från USA:s sida länge retat sig på Palme och hans fleråriga engagemang mot Vietnamkriget. Palme hade bland annat deltagit i Fackeltåg med Nordvietnams Moskvaambassadör 1967, hållit flera offentliga tal om Vietnamkriget och skickat humanitär hjälp till Nordvietnam. Dessa aktioner hade länge retat USA och detta starka uttalande som Palme nu levererade på juldagen fick bågaren att rinna över för president Nixon. Han ansåg att uttalandet var oacceptabelt och att Sverige nu skulle straffas. Denna starka reaktion från Nixon och många andra i USA fick långtgående konsekvenser. Sveriges ambassadör var inte välkommen till USA efter jul.

---

⁴⁴ Leifland, L. (1991) s 123-124

⁴⁵ Möller, Y. (1992) s 294

⁴⁶ Möller, Y. (1992) s 294-295

5 BLANDADE MEDIAREAKTIONER I VÄRLDEN

5.1 Svenska pressen reagerar på uttalandet och nedfrysningen av Sverige.

Dagens Nyheter var både för och emot statsministern i sin kritik. Man kritiserade uttalandet ovan, som utrikesminister Rogers gjorde. Man tolkade Rogers uttalande som att Palme hade större skuld i terrorn mot Hanoi än USA:s statsledning. Om pressens reaktioner efter Palmes jultal hade varit ganska milda, så blev det en betydligt mer intensiv debatt kring följderna som uttalandet förde med sig. Den diplomatiska krisen och nedfrysningen av Sverige, var ett ämne som media flitigt behandlade.

Den konservativa pressen var nu emot Palmes uttalande och tyckte inte om hans ordval. Mest kritik fick Palme för att han undanhållit att nämna för partiledarna att ambassadör Möllers tillträde i Washington stoppades av Nixon. Svenska dagbladet kritiserade Palme för det ovan nämnda, men man skrev också att om jultalet varit i samma ton som den vädjan som skrevs till Nixon, hade Palme kunna vinna ett visst gehör, och inte gjort Sverige och freden en otjänst. Skånska dagbladet skrev att den svenska aktionen för fred i Vietnam visar på att en liten neutral stat kan göra skillnad och skapa en insats för freden. Det är på grund av den neutrala ställningen som Sveriges röst uppmärksammas i världen.⁴⁷

5.2 Nedfrysningen i amerikansk media.

Det var inte bara den svenska pressen som skrev om Palmes jultal och president Nixons repressalier mot Sverige. Dessa händelser blev stora nyheter i världspressen vid årsskiftet. I USA fick först talet och sedan nedfrysningen av Sverige stort utrymme i press, radio och TV. Där betecknade man Nixons nedfrysning som en brytning i de diplomatiska förbindelserna länderna emellan.

New York Times skrev på sin ledarsida, att Palme och Australien hade den mest ohämmade kritiken. Dessa kommentarer avspeglar dock vad en stor del av USA:s befolkning känner och tycker och därför är en diplomatisk nedfrysning av dessa länder inte befogat skrev man. Även Washington Post, som är den andra inflytelserika tidningen i USA, visade klara sympatier för Palme och Sveriges hållning. Man skrev också att den svenska attityden delas av praktiskt taget varje vän USA har. Många människor ansåg att USA förändrats genom kriget, och därigenom

---

⁴⁷ Möller, Y. (1992) s 300-304

undergrävt sin möjlighet till att inneha en ledande världsroll och det rådde osäkerhet huruvida man kunde räkna med detta land. De konservativa tidningarna i USA försvarade president Nixon, och riktade mycket stark kritik mot Palme.

5.3 Norden och andra länders pressreaktioner på statsministerns tal och nedfrysningen.

Nordiska pressen var övervägande på Palmes sida i sina kommentarer, förutom de konservativa tidningarna. I dessa skrev man bland annat i Danmark att Palme gett sin protest en så känsloladdad förvriddning att protesten hade mist sin praktiska mening. Medan en annan dansk tidning skrev *”Nixons påtryckning verkar stötande eftersom den riktar sig mot yttrandefriheten, och hemtagningen av en diplomat verkar direkt löjlig. När har USA haft bättre bruk för folk att förklara sina handlingar än just nu?”*⁴⁸

I Norge skrev man att Palme sagt vad de flesta i Skandinavien varit eniga om, nämligen att Vietnamkriget är en skam för USA. I Finland skrev man att Nixons nedfrysning av Sverige visade intryck av en politisk desperation som man ansåg vara mycket farlig. Suomen Socialdemokrati skrev att ett massmord är ett massmord, och att Washington återigen visar sitt missnöje med Olof Palme.

Frankfurt Allgemeinen Zeitung skrev att regeringschefen i landet som har Nobelpriset och en omfattande fredsforskning har gjort sig skyldig till *”sällsamt pinsamma tirader”*⁴⁹ i ett obehärskat utbrott. Washington handlade helt rätt då man frös förbindelserna med Sverige. I Bryssel skrev man att en våg av antiamerikanism spred sig över världen. Sovjetiska pressen undrade varför USA reagerade så nervöst på protesterna från Sverige. Pravda skrev att den häftiga reaktionen från USA avsåg att skrämja andra länder, som var kritiska till USA-imperialismen, till tystnad. Vad Palme sa var vad många andra tänkte, skrev man i Frankrike som var övervägande positiva till Palmes uttalande.

---

⁴⁸ Möller, Y. (1992) s 306-307

⁴⁹ Möller, Y. (1992) s 306

5.4 Kongressen uppmärksammar Olof Palmes tal.

Inte bara media i USA uppmärksammade nedfrysningen av Sverige utan även i den amerikanska kongressen uppmärksammades händelsen, dock med blandade känslor. Det var många i kongressen som var positiva till den svenska hållningen och efter bara en vecka togs händelsen upp i senaten, av ledamot C Pell. Senator Pell sade att Palme talade för en nation som var känd för sina insatser för fred och mänskliga rättigheter. USA borde genast sluta med att vägra den svenska ambassadören tillträde. Även andra senatorer gjorde likadana försök att bryta nedfrysningen av Sverige.

Senatorerna på Nixons sida hade en helt annan syn på Palmes tal och nedfrysningen. Bland annat senator Hugh Scott sade att "*Palme stod honom upp i halsen*". Denna statsminister demonstrerar ideligen sin antiamerikanism, och friar till den svenska extremvänstern. Vidare sa han att Palme minsann inte hittade några fel hos de nordvietnamesiska mördarna. Demokraten och majoritetsledaren i senaten sade i en radiointervju att han inte var förtjust i Palmes jämförelser, men att yttrandefriheten även borde gälla för svenska statsministrar. Han sa också att Vita Huset inte borde ha tagit illa vid sig av kritiken. Han trodde dock att nu när kriget var på väg att sluta borde förbindelserna mellan Sverige och USA snabbt normaliseras.⁵⁰

---

⁵⁰ Möller, Y. (1992) s 305-309

6 SMÅ NEUTRALA STATER

6.1 Neutraliteten?

Vietnamkriget och den efterföljande debatten som fick sin kulmen med Palmes jultal, kom att handla om så mycket mer än själva kriget. Debatten kom att beröra folkrätten och småstaters rätt till självständighet och egna åsikter i supermakternas värld. Om hur förhållandena mellan dessa skall vara och om förhållandena mellan nord och syd, väckte tillsammans med den starka kritiken av USA en ny debatt,⁵¹ som tog upp den alliansfria statens handlingsfrihet i internationella frågor. Denna fråga togs upp redan år 1965, då Erlander som statsminister tog upp Vietnamfrågan, men blev ytterst aktuell med Palmes jultal.⁵²

Bohman som var den enda av partiledarna och en av få politiker utanför USA som var kritisk till Palmes uttalande, ansåg att Palmes ensidiga och kränkande utfall mot USA:s regering var till skada för Sveriges neutralitetspolitik. Denna kritik av Palmes uttalande samt utrikespolitiken kom att mynna ut i en debatt om hur svensk utrikespolitik borde skötas, med tanke på att Sverige var ett litet neutralt land. I denna debatt gjorde Fälldin en deklARATION om neutralitetspolitikens innebörd. Enligt honom stred inte Sveriges handlande i Vietnamfrågan mot denna neutralitetspolitik. Vidare anförde han att en fungerande neutralitetspolitik innebar att Sverige inte anslöt sig till någon militärallians, utan förde en militär politik som inte ålade landet några militära förpliktelser och bevarade största möjliga handlingsfrihet. Vidare måste en neutral stat i konflikt låta folket bestämma över sin framtid, och uppmana stridande parter till förhandlingar för att lösa tvisten. Detta var vad partiledarna gjort i Vietnamfrågan, ansåg Fälldin.⁵³

Debatt mellan partiledarna kring Palmes jultal, neutraliteten och utrikespolitiken i Sverige kom att pågå länge. Det var även ett stort folkligt deltagande i denna debatt. Det starka engagemanget för Vietnamfrågan från folkets sida bidrog till att Sverige kom att utforma en mer aktiv utrikespolitik än vad man haft tidigare. Främst under perioden 1967-74 kom Sverige att bedriva en aktiv utrikespolitik. Utrikespolitiken blev då en viktig del av det inrikespolitiska livet, ”inrikes

---

⁵¹ Antman, P. m.fl. (1996) s 127

⁵² Andréén, N. m.fl. (1990) s 80-81

⁵³ Möller, Y. (1983) s 306. Möller, Y. (1992) s 300-301

utrikespolitik” var ett begrepp som kom till under denna tidsperiod, i både positiv och negativ bemärkelse. Det ökade engagemanget för utrikespolitik kom under denna period att bli en ideologisk självklarhet för statsminister Palme och hans parti. Det var dock inte utan protester som Sverige intog sin nya internationella hållning. Många menade att ett neutralt land inte fick vara så frispråkigt gentemot omvärlden. Palme mötte kritiken i ett tal där han sa att ”*den svenska neutralistpolitiken bestämmer vi själva*”⁵⁴, vilket var någonting som statsminister Palme också gjorde.

Många svenskar däribland forskaren Ann-Sofie Nilsson, är av den uppfattningen att svensk utrikespolitik var lika med Olof Palme och hans utspel. Ann- Sofie beskriver förändringen av svensk utrikespolitik som ett enmans verk, Olof Palmes verk. Palmes supermaktskritik var något som karakteriserade honom såväl som person och politiker, men även Sveriges utrikespolitik under hans period. Hon skriver vidare att Olof Palme också vidgade ramarna för internationell politik och framförallt internationellt engagemang. Han sökte ständigt nya vägar att formulera och presentera politiken då han gav utrikespolitiken ideologiska inslag och ett enormt solidaritetsengagemang, som var långt större än vad någon annan småstat och stormakt hade åstadkommit. Sverige blev, under Palmes period som statsminister, sedd av omvärlden som en radikal och orädd kraft som inte var rädd för att stöta sig med den västliga supermakten. Det var statsminister Palme själv som tillsammans med sina närmaste män handlade i de viktiga utrikesfrågorna. Utrikesministertjänsten var bara en formalitet som sysslade med utrikespolitiska trivialiteter.

Sverige hade med sin hållning i Vietnamfrågan och med sin nya mer aktiva utrikespolitik skaffat sig respekt som ett aktivt neutralitetspolitiskt land. Sverige spelade en framträdande roll för andra små alliansfria stater. Detta mycket på grund av att Sverige inte uppfattades som talesman för några speciella maktintressen.⁵⁵ Inte bara Sverige utan också Olof Palme fick internationell status och blev en välkänd politiker.⁵⁶

Sveriges aktiva neutralitetspolitik nådde sin höjdpunkt i Palmes reaktion efter de amerikanska bombningarna av Hanoi julen 1972. Detta uttalande placerade Olof Palme och Sverige på

---

⁵⁴ Andréén, N. m.fl. (1990) s 80-82, 126

⁵⁵ Andréén, N. m.fl. (1990) s 76-84

⁵⁶ Möller, Y. (1983) s 311

världspolitikens karta. Många, särskilt de små länderna, var positiva till Palmes starka engagemang och ordval i sitt jultal medan andra, främst USA, var mycket uppretade på uttalandet. Både i USA och Sverige ifrågasatte vissa huruvida den kritiska officiella svenska inställningen verkligen var förenlig med neutralitetspolitik och om tilltron till Sverige påverkades nu när man intagit en ny roll som internationell opinionsbildare. Skadade detta nya förhållningssätt synen på Sverige som ett neutralt land? Möller och Andrén svarar på dessa frågor, dom anser att Sveriges ställningstagande inte kunde tolkas som något hot mot neutraliteten. Ingen kunde, uttalandena till trots, tro att Sverige skulle ge upp sin neutralitet vid en konflikt i Europa mellan maktblocken.⁵⁷

Statsminister Palme bemötte denna kritik i ett tal i riksdagen då han summerade Vietnamkriget och de konflikter som det medfört i Sverige och övriga världen. Han sade att konflikten i Vietnam gällt ett litet lands rätt att leva och överleva. Det fanns en risk för supermakternas hegemoni där supermakterna delade upp världen i intressesfärer för att slå vakt om lika mycket land. En liten nation som försökte hävda sin egenart och sina intressen, riskerade allvarliga konsekvenser. Palme hävdade att ett flertal förfärande exempel på detta hade synts i öst och väst. Att då tyst betrakta det som skett i Vietnam skulle kunna uppfattas som ett godkännande av en princip, att små nationer inte skall hävda sina krav och sin rätt. Vår opposition i Vietnamkonflikten innebär att vi också hävdat våra egna grundläggande intressen, och våra trygghetskrav. Palme sa vidare att västerlandets skuld var stor, och med rätt skulle det frukta historiens dom. Vägen till nationell försoning var svår i Vietnam. Han avslutade talet med att säga

*”Västerlandet står på sitt sätt inför en svårare uppgift. Vi skall söka försoning med vårt eget samvete, på nytt söka ge mening och innehåll åt värden, ideal och en civilisation som svårt har skadats i Vietnam.”*⁵⁸

---

⁵⁷ Andrén, N. m.fl. (1990) s 76-84

⁵⁸ Möller, Y. (1992) s 298-299

7 HUR LÖD RIKSDAGENS UTRIKESDEBATT DEN 21 MARS 1973 DÅ BOMBNINGARNA UPPHÖRT?

7.1 Vad hade partiledarna för åsikt nu?

7.1.1 Utrikesminister Wickman tror på normalisering.

Riksdagens utrikesdebatt den 21 mars 1973 var den första som hölls efter Palmes tal och Sveriges nedfrysning. Den kom att präglas av statsministerns jultal och Vietnamfrågan, detta trots att kriget i stort sett var över, och att det var ett bra tag nu sedan Palme höll sitt tal. Utrikesminister Wickman var förste talare ut i debatten. Han talade om fredsförhandlingarna i Vietnam och att det var viktigt att Sverige gav fortsatt stöd. Wickman tog också upp svenska regeringens Vietnampolitik, där han poängterade att *”med stöd av en överväldigande folkopinion har svenska regeringen intagit en stark kritisk attityd mot Förenta staternas Vietnampolitik.”*⁵⁹ Med detta ställningstagande visade Sverige att även att litet folk måste ha rätt att forma sin framtid utan inblandning av stormakter.

Wickman fortsatte sitt tal med att framhålla hur viktigt det var att Sverige hävdade sina grundvärderingar gentemot USA, i stället för att dölja vad man tyckte, det trodde Wickman att de svensk-amerikanska förbindelserna tjänade på i längden. Nedtrappningen av de diplomatiska förbindelserna till trots, så fortsatte det livliga utbytet mellan Sverige och Förenta Staterna. Wickman sade vidare att *”De personliga banden mellan de två folken är starka.”*⁶⁰ Sverige hade i grunden samma demokratiska ideal som USA, vilket också förenade våra länder, fortsatte Wickman. *”⁶¹Det är min och Sveriges önskan att normalisera de diplomatiska förbindelserna, för att kunna föra en dialog om de motsättningar som råder mellan länderna.”* Vietnamkriget var ett socialt och nationellt befrielsekrig, därför var det av största vikt att Sverige agerade för Vietnams folks rätt till att själva bestämma över sitt eget lands öde. Detta stöd till Vietnam var minst lika viktigt i dag som det var då.⁶²

---

⁵⁹ Riksdags protokoll, nr 48. (1973) s 9-10

⁶⁰ Riksdags protokoll, nr 48. (1973) s 10

⁶¹ Riksdagsprotokoll, nr 48. (1973) s 10

⁶² Riksdags protokoll, nr 48. (1973) s 3-11

7.1.2 Fälldin kritiserar USA.

Under riksdagsdebatten framkom det inga större förändringar av åsikter gentemot USA:s agerande och Palmes uttalande i Vietnamfrågan. Centerledaren Torbjörn Fälldin som tidigare gett sitt stöd för Palmes uttalande tyckte fortfarande att Palme och regeringen hade handlat rätt när man kritiserade USA:s bombningar. Däremot kritiserade Fälldin USA i riksdagsdebatten, Fälldin sa *"Det är inte bara USA:s bomber som gjort Vietnams folk så stor skada, det har också importen av amerikansk livsstil till Vietnam gjort."*⁶³ Fälldin fortsatte sitt anförande med ytterligare kritik av USA och deras reaktion mot Sveriges protester av bombningarna: *"Denna kritik har som vi vet tagits illa upp i USA och president Nixon har reagerat genom att frysa de diplomatiska förbindelserna med Sverige på en låg nivå."*⁶⁴ Orsaken till detta agerande från USA:s sida sades vara att Sveriges agerande strider mot neutraliteten. Något fog för detta påstående kunde Fälldin inte finna, utan sade vidare att *"neutraliteten inte hindrar Sveriges regering och riksdag att ta ställning till internationella frågor, som inte direkt berör vårt land"*⁶⁵ En neutral stat har rätt att kunna hävda vad man ser som värdefulla principer värderingar, så som att ett folk själva skall få bestämma över sin framtid ansåg Fälldin. Den neutrala staten hade också rätt att uppmana stridande parter till förhandling. Fälldin sade att det var precis vad Sverige och de politiska partierna hade gjort i Vietnamfrågan, och därför hade USA:s regering ingen som helst grund att stödja sig på när man frös ned Sverige. Fälldin avslutade sitt anförande med att instämma i utrikesminister Wickmans uppfattning om att de personliga banden mellan USA och Sverige var starka och att det bidrog till att normala diplomatiska förbindelser mellan länderna snart skulle komma tillstånd.

7.1.3 Folkpartiledaren Helén förklarar nedfrysningen.

Gunnar Helén var inte av andra åsikter han heller utan instämde i stort sett med föregående talare. Däremot försökte han i sitt anförande ge förklaringar till varför USA fryst ner Sverige. Han menade att det kunde ske eftersom förhållandena mellan USA och traditionella fiender så som Sovjetunioner och Kina hade blivit betydligt bättre, det hade där skett en upptining. USA hade i detta rådande politiska töväder råd att överreagera mot Sverige. Helén undviker att beröra sin ståndpunkt till kritiken som statsminister Palme levererade mot USA. Han fokuserade i stället på

---

⁶³ Riksdags protokoll, nr 48. (1973) s 11

⁶⁴ Riksdags protokoll, nr 48. (1973) s 16

⁶⁵ Riksdags protokoll, nr 48. (1973) s 16

vad Sverige kunde göra för att bidra till en normalisering i förbindelserna med USA. Helén sade att det i detta sammanhang var viktigt att Sverige inte tog tillbaka någonting som sagts och att hela oppositionen stod bakom Sveriges hållning gentemot USA.⁶⁶ Helén fortsatte på denna linje då han sade att åsikter om ofrihet runt om i världen skulle Sverige inte förtiga för att man ville ha goda relationer med andra stater. Det var i stället Sveriges skyldighet som alliansfri stat att ge stöd åt försvarare av humanitära ideal.⁶⁷ Helén tog också upp att det hade blivit en förändring när det gällde Sveriges utrikespolitik som nu allt mer gällde ”*vanliga människors vardagsvillkor och allt mindre de diplomatiska turena*”⁶⁸, vilket han tyckte var bra.

7.1.4 Bohmans åsikter.

Moderatledaren Gösta Bohman var i riksdagsdebatten fortfarande väldigt kritisk till statsminister Palme och hans jultal. Han gav Palme hela skulden för att USA nu fryst ned förbindelserna med Sverige. Palme hade visat omvärlden att Sveriges meningsyttringar styrdes enbart av våra egna värderingar och känslor, oberoende av hur andra neutrala stater agerade. Ett exempel på detta var då regeringen nu hade för avsikt att erkänna Nordkorea som en självständig stat, utan att se hur andra länder ställde sig till detta. Att Sverige agerade helt allena och efter eget bevåg när det gällde utrikespolitiken berodde på att det skett en förändring i Sveriges utrikespolitik och även neutralitetspolitiken, som fått en helt annan innebörd sedan statsminister Palme tagit över delar av utövningen av utrikesministerämbetets funktioner. Detta i sin tur ledde till en mycket mer provokativ politik. Bohman fortsatte sitt anförande med att säga att han och hans parti starkt kritiserade den politiska utvecklingen som nämnts ovan. Sverige hade i och med denna utveckling minskat sin trovärdighet avsevärt internationellt, denna politik hade också skadat svenska intressen. Utrikespolitiken skulle vara fri från känslor och inte spegla folkopinionens åsikter. Det övertramp som regeringen gjort när det gällde utrikespolitiken, hade gjort att Sverige hade kommit att bryta mot alla regler som gällde internationellt umgänge länder emellan. Därför var det inte konstigt att USA fryst ned de diplomatiska förbindelserna med Sverige. Det gick inte heller att, som Palme, skylla nedfrysningen på illasinnade enstaka individer i USA, och säga att man hade det amerikanska folkets stöd. Enligt Bohmans uppfattning var det bara ett fåtal intellektuella i USA

---

⁶⁶ Riksdags protokoll, nr 48. (1973) s 16-21

⁶⁷ Riksdags protokoll, nr 48. (1973) s 25

⁶⁸ Riksdags protokoll, nr 48. (1973) s 17

som gav stöd åt Sveriges kritik och hållning. USA var fortfarande den starkaste garantin för demokrati i världen och borde därför inte ifrågasättas av Sverige eller av Olof Palme, säger Bohman. Alla kritiker mot USA tycktes ha glömt USA:s roll i andra världskriget och det kalla kriget.⁶⁹

7.1.5 *Palme svarar och debatten fortgår.*

Anförandet från Gösta Bohmans sida var något som statsminister Palme inte kunde låta bli att replikera på, trots att han inte hade tänkt att delta i debatten. Palme började sitt anförande med att säga *"Jag hade inte tänkt gå upp men Bohmans utläggning uppkallade mig."*⁷⁰ Vi önskar givetvis normala utrikespolitiska förbindelser med USA. Enligt Palme låg sveriges utrikespolitik fast och vi skulle heller inte komma att ge upp grundvallarna för vår neutralitets politik, oavsett vad högern ansåg. Vidare sa Palme att det var 20 länder som tog upp Vietnamfrågan i liknade ordalag som vi i Sverige gjorde. Det var bara en politiker utanför USA som kritiserade detta, nämligen Gösta Bohman. Han riktade genast ett våldsamt angrepp mot Palme personligen, och kritiserade vad Palme sagt och inte sagt. Palme sa att Bohman visste att han inte jämförde några samhällssystem och inte heller jämförde politiker i jultalet. Vad Palme jämförde var *"massvåldets fruktansvärda verkningar på enskilda människor, brinnande patienter i sjukhuset Bach Mai, alla barn som lemlästas"*⁷¹. Det var dessa verkningar av våldet för enskilda människor som Palme talade om, och inte olika presidenter, samhällssystem eller politik. Detta uttalande från Palme kunde inte Gösta Bohman i sin tur låta bli att replikera på. Bohman sa att Palme borde ha tagit kontakt med oppositionen innan han gjorde sådana viktiga uttalanden som jultalet var. Detta för att alla skulle ha kännedom om, och kunna stå bakom uttalandet, för att det skulle bli mer tyngd i det. Bohman fortsatte med att säga att en statsminister borde veta att utrikespolitiska manifestationer skedde med måttfullhet och inte med stora känslöytringar. Bohman säger sig ha fått mycket kritik inte minst från statsminister Palme för att han reagerade mot hans jultal. Han anser även att det i efterhand, med facit i hand, visat sig att han hade rätt i det han sa, uttalandet var ett påhopp mot USA och

---

⁶⁹ Riksdags protokoll, nr 48. (1973) s 30-32, 34

⁷⁰ Riksdags protokoll, nr 48. (1973) s 55

⁷¹ Riksdags protokoll, nr 48. (1973) s 57

president Nixon. Därför anser Bohman att Sverige nu fick betala genom att de inte längre kunde ha några diplomatiska förbindelser med USA.⁷²

Palme började sitt svar med att hålla med Bohman om att visst var det upprördhet som präglade inlägget under julen ”*men ibland tvingas man att tala klarspråk för att markera*”⁷³. Palme ansåg vidare att det inte fanns någon förnuftig motivering till vad som skedde i Vietnam, även om Bohman sa att man bombade för fred. Palmes uttalande var ett blygsamt bidrag till den internationella opinionen som bidrog till att bombningarna upphörde, enligt honom själv.⁷⁴

På detta svarar Bohman med att ifrågasätta statsministerns omdöme och inte engagemang, i frågan. Det ordval som statsministern använde vid jul hade vi aldrig kunnat acceptera. Bohman anser vidare att vi inte heller kan acceptera det sätt som Palme bedrev utrikespolitik, då detta sätt skadade svenska intressen och gjorde det omöjligt för Sverige att få medverka i fredsbevarande internationella aktiviteter i framtiden enligt Bohman.

Palme avslutade sin debatt med Gösta Bohman med att säga att ”*vi lever i en värld där stormakternas starka ställning är till stor risk för de små nationerna och dess självständighet. Därför är det av yttersta vikt att små nationer skall kunna hävda sin rätt till existens och att solidaritet mellan små stater finns. Risken att under en tid ta på sig en stormakts missnöje över att en liten nation vågar ha en åsikt, sådana reaktioner måste vi ta med lugn*”.⁷⁵

7.1.6 Hermansson var den mest positiva till Sveriges hållning.

Även VPK-ledaren Hermansson ville kommentera Vietnamfrågan. Han började sitt anförande med att konstatera att vietnamesiska folket hade vunnit en seger över USA-imperialismen, vilket var av stor betydelse. Även Sverige hade deltagit i den viktiga kampen mot USA, genom en stark progressiv opinion som tagit ställning emot USA:s anfallskrig och gett stöd till sociala nationella

---

⁷² Riksdags protokoll, nr 48. (1973) s 55-58

⁷³ Riksdags protokoll, nr 48. (1973) s 68

⁷⁴ Riksdags protokoll, nr 48. (1973) s 68

⁷⁵ Riksdags protokoll, nr 48. (1973) s 62

befrielseörelsen. Sveriges agerande från så väl statsminister Palme som folket hade mötts av starka känslor hos folk världen över.⁷⁶

---

⁷⁶ Riksdags protokoll, nr 48. (1973) s 38

8 HUR SÅG MAN LÅNGSIKTIGT PÅ JULTALET?

Palmes uttalande kom också att i efterhand stärka socialdemokraterna inför 1973-års val. Det handlade främst om att man i och med det kraftiga ställningstagande i Vietnam frågan mobiliserade partiets väljare.⁷⁷

8.1 Hur reagerade man i USA i efterhand?

8.1.1 Nixon och andra ledande politiker i USA.

Reaktionerna i efterhand i USA var väldigt blandade. Nixon visade inget som helst intresse för Sverige frågan under den tid han satt kvar. Han var fortfarande arg på Palmes agerande och uttalande, vilket man ser då han i februari 1973 skickade en tackskrivelse till senator Robert Byrd för de våldsamma utfall mot Olof Palme han gjort i en intervju i svensk TV. Längre fram under 1973 skickades det på Nixons order ut tack till de kongressmän som attackerat Sverige och Palme.⁷⁸ I anteckningar som Nixon gjort 14 juni, 1973 från samtal med stabschefen kan man läsa att Palme och Sverige var på Nixons svarta lista, vilket tyder på att han inte glömt Palmes uttalande.⁷⁹

Även Kissingers förbittring på Sverige varade. Han var fram till hösten 1973 ointresserad av att återställa relationerna med Sverige till det normala. Kissinger avskydde Olof Palme de närmaste åren efter incidenten. Det var först då han lämnat Vita Huset och blivit utrikesminister som han började bli mottaglig för en diplomatisk relation med Sverige.⁸⁰

År 1979 gick USA Sverige och Olof Palme till mötes, då Amerikas vicepresident Walter Mondale var på besök. Mondale gjorde då ett sensationellt uttalande han sa ”*det fanns en tid när Sverige och USA var oense om Vietnamkriget. Men jag vill gärna säga detta: ni hade rätt, och vi hade fel.*” (“*You were right and we were wrong.*”)⁸¹ Mondale hade även besökt Sverige 1977, och redan lättat

---

⁷⁷ Elmbrandt, B. (1989) s 152-153

⁷⁸ Leifland, L. (1997) s 44-46

⁷⁹ Antman, P. m.fl. (1996) s 130

⁸⁰ Leifland, L. (1997) s 44-46. Åström, S (1992) s 128

⁸¹ Antman, P. m.fl. (1996) s 132

på stämningen mellan länderna. Han sade vid detta besök att ”*det idag är få amerikaner som inte skulle hålla med om det berättigande i den svenska kritiken i Vietnamkriget.*”⁸²

Betydligt längre tid tog det innan McNamara som var USA:s försvarsminister under åren 1961-68, erkände att Vietnamkriget var fel. Flera år senare skriver McNamara i boken ”*In Retrospect: The Tragedy and Lessons of Vietnam*, att vietnam kriget var fel. De invändningarna som Palme hade mot kriget 1960-70 talet delades nu av McNamara.

Det var fler betydande amerikaner som inte var lika snabba som vicepresident Mondale att glömma Sveriges och framförallt Olof Palmes protester mot USA. En av dessa var Henry Kissinger som hade svårt att glömma Olof Palmes jultal till en början, han förlät Sverige men inte Olof Palme. Vilket man kan se då han som utrikesminister var på Sverigebesök.

8.1.2 Kissinger

USA:s utrikesminister, som nu var Henry Kissinger, var 1976 på ett officiellt besök i Stockholm. Han framhöll då att ingen i USA ifrågasatte Sveriges neutralitetspolitik. Meningsskiljaktigheter var normala också mellan vänskapliga länder. Kissinger sa vidare att Sveriges inflytande i världen var större än jämförbara länders. Även Sveriges globala kontaktnät var unikt och innefattade även länder som USA inte kunde tala med. Detta gjorde Sverige till en intressant samtalspartner för USA.⁸³

Kissinger nämnde inte Palme eller hans tal då han 1976 var på Sverigebesök, vilket han däremot gjorde då han i maj 1981 var bjuden till Stockholm av Svenska dagbladet. Då han fick frågan om det var någon svensk han ville träffa under sitt besök, svarade han Palme och överbefälhavaren. Middagen som hölls för Kissinger kom att vara en liten tillställning vilken omfattade fem personer, två av dessa var Kissinger och Palme. Det var ingen runt bordet som nämnde Vietnam under hela middagen. Men då Kissinger efter middagen åkte vidare med Gustaf von Platen sade han i bilen till denne att ”*I detest Olof Palme.*”⁸⁴

---

⁸² Åström, S. (1992) s 128

⁸³ Antman, P. m.fl. (1996) s 130-133

⁸⁴ Platen, G. (1994) s 362

Kissingers konfrontation med Palme hade åter väckt ilska över hans uttalande, detta trots att det var åtta år efter uttalandet. Det var inte förrän långt senare som han kom över sin ilska gentemot Palme.⁸⁵ Han började till och med tycka att Olof Palme och PG Gyllenhammar var de enda svenskar han kunde samtala med på en intellektuell jämbördig nivå, med utpräglad respekt för varandras åsikter. När Palme gått bort, hyllade Kissinger honom i högstämda ordalag. Kissinger sade också vid en minnesgudstjänst att han var stolt över att leva i samma tidsålder som Palme.⁸⁶

---

⁸⁵ Platen, G. (1994) s 362-363

⁸⁶ Åström, S. (1992) s 128-129

9 STÅR OFFENTLIGA PERSONER I SVERIGE FAST VID SINA ÅSIKTER FLERA ÅR EFTER TALET?

9.1 Några av de kritiskt inställda.

Gösta Bohman var den person i Sverige som var skarpast i sin kritik av Palme och hans uttalande. Denna kritik står han fast vid även flera år efter händelsen. Han skriver 1983 att Palme försökte bortförklara talet, då han säger att han inte jämförde USA:s bombningar med vad Hitler gjorde under andra världskriget utan säger sig ha tänkt på de enskilda människornas lidande, de brinnande patienterna i sjukhusen i Bach-Mai eller dödade barn i byarna. Talar man om illdåd och tortyr så kan man inte bara ha de drabbade i tankarna utan också de som utför denna handling, skriver Bohman.⁸⁷

Gustaf Von Platen som också kritiserade (nästan hatade) Olof Palme skriver också i sina memoarer om Palme och Sveriges säkerhetspolitik under hans tid, och menar att det bara är en illusion från Sveriges sida att Palmes utrikespolitiska utspel och fredsoffensiv skulle ha beundrats utomlands. Denna åsikt styrker han genom att beskriva förbundskansler Bruno Kreiskys åsikter om Palmes utrikespolitik. Kreisky tyckte att den var orealistisk. Von Platen har även pratat med tyska socialdemokrater om Palmes utrikespolitik och där fått utsagor från en som tillhörde Helmut Schmidts nära medarbetare. Denne sa om Palmes utrikespolitik ”*Eine Katastrophe, Herr von Platen*“.⁸⁸

9.2 Några positivt inställda.

Sverker Åström är av en annan åsikt än Platen och Bohman i frågan om huruvida Sveriges utrikespolitik var fungerande och lyckad. Åström skriver i sin bok ”Ögonblick” 1992, att hur osannolikt det än är att den svenska protesten skulle ha påverkat USA att sluta med bombningarna, så är det faktum att beslut om bombningarnas inställande fattades kort efter nyår. Åström säger vidare att även om den svenska protesten kanske inte var avgörande så påverkade den. Det blev ännu en opinionsstorm och det inte bara från inhemskt håll utan även från flera av USA:s allierade, skriver Åström. Han skriver också att Palme fick mycket kritik för sitt utspel under Vietnamkriget,

---

⁸⁷ Bohman, G. (1983) s 178-181

⁸⁸ Platen, G. (1994) s 163

och den påföljande utrikespolitiska förändringen. Palme anklagades för att sträva efter att göra Sverige till en moralisk stormakt. Något som Sverker Åström anser bara är propaganda och ogrundat förtal mot Palme.⁸⁹

Fler som beundrar Palmes utrikespolitik är Peter Antman och Pierre Scori. De skriver att Sveriges säkerhetspolitik, utrikespolitik, under Vietnamtiden var beundrad utomlands. Dom citerar ett uttalande som Kissinger gjort, där han säger *"Er säkerhetspolitik gagnar stabiliteten i Nordeuropa och era försvarssatsningar är större än fler Natoländer."*⁹⁰

Som det går att läsa ovan blev det även i Sverige mycket uppståndelse kring Olof Palmes tal. När Tage G Petterson var industriminister 1982-88 mötte han industrifolk som fortfarande kritiserade Olof Palme för hans uttalande. Samtidigt drog dessa personer nytta av det på sina affärsresor i Vietnam, skriver Tage G Peterson.⁹¹ Även när det gäller den svenska exporten till USA hade man fördel av Olof Palmes uttalande. Denna export steg oavbrutet under nedfrysningsperioden. Försäljningen av svenska bilar ökade väsentligt i några amerikanska universitetsstäder. Detta kan man tolka som att det var många intellektuella som instämde i de svenska protesterna, även den amerikanska exporten av militärmateriel och teknik bestod under den period som Sverige politiskt skulle bestraffas.⁹²

---

⁸⁹ Åström, S. (1992) s 127-128, 131

⁹⁰ Pettersson, T.G. (1999) s 198

⁹¹ Pettersson, T.G. (1999) s 198

⁹² Åström, S. (1992) s 128

10 SAMMANFATTANDE SLUTDISKUSSION OCH ANALYS

När Olof Palme satt vid sitt köksbord natten till 22 december och skrev sitt tal hade han nog inte räknat med att det skulle få sådana stora reaktioner och konsekvenser som det blev. Man kan ju fråga sig varför Palme valde denna tidpunkt, om det berodde på alla påtryckningar från olika håll om ett uttalande i Vietnamfrågan från statsministern, eller om det var så att Palme hade sett nog lidande och nu var tvungen att agera? Jag tror det var en kombination av de båda ovan nämnda faktorerna. Utrikesministerns semester tror jag också var av betydelse när det gäller val av tidpunkt för uttalandet. Eftersom utrikesministern var bortrest och inte kunde bli nådd var Palme ensam ansvarig och kunde agera och formulera sig precis som han ville.

Det blev stora reaktioner på Olof Palmes tal och inte bara i Sverige utan runt om i världen fick talet uppmärksamhet. Det var första gången som Sverige överhuvudtaget nämndes på nyheterna i USA. Palme fick stöd för sitt jultal hos majoriteten av folkopinionen i Sverige. Han fick däremot inga positiva ord från moderatledaren Gösta Bohman, utan denne levererade den skarpaste kritiken. Men den kritiken var inte bara riktad mot själva jultalet och dess innehåll, utan i lika stor utsträckning mot Olof Palme som person.

Det samma gäller president Nixons kritik som främst var riktad till personen Palme som han avskydde, vilket syns tydligt då han räknar upp vilka länder som gjort påhopp mot USA. Han nämner han bland annat Australien och Palme, inte Sverige. Nixon nöjde sig inte med att bara kritisera Palme och Sverige, han tog också till åtgärder för att straffa detta lilla uppstudsiga land. Jag tror att Nixon främst ville straffa Palme för hans envisa protester mot USA, och visa på att ett sådant beteende från ett lilleputtland som Sverige gentemot en stormakt tolereras inte. De straff som drabbade Sverige var, som nämnts ovan, att de diplomatiska förbindelserna mellan länderna blev nedfrusna. Denna nedfrysning varade fram till våren 1974. Men för Nixon och Kissinger tog det betydligt längre tid innan man förlätit Olof Palme. Kissinger och Palme blev efter några år bekanta medan Nixon aldrig förlät Palme.

Huruvida man var för eller emot Palmes kritik av USA var inte bara en personlig fråga utan också en ideologisk fråga, som bland annat visade på om man hade solidaritet med andra länder eller var likgiltig. Likgiltighet inför vad som skedde i Vietnam delades inte av många svenskar, utan de flesta stod bakom statsminister Palmes uttalande och hans värderingar. Att engagemanget var så starkt och utbrett bland svenska folket tror jag beror på den rådande tidsandan som var. Värderingar från 60-talets revolt fans fortfarande kvar, likaså den negativa synen på USA. Detta i kombination

med att starkt personligt engagemang från Palmes sida och fasansfulla TV-bilder från kriget, som strömmade in i hemmen, gjorde att det blev så starka känslor och stort engagemang kring Vietnam. Detta bidrog till att de som var för kriget var tvungna att agera ännu mer kraftfullt för att övertyga massorna att dom verkligen hade rätt. Därför räckte det inte bara med att USA varnade Sverige, utan man var tvungen att ta i ordentligt för att skrämma opinionen till tystnad. USA:s agerande ledde dock till att de som var emot blev ännu mer emot USA. Denna kyla som rådde mellan Sverige och USA efter 1972 påverkade inte de ekonomiska och kulturella förbindelserna, utan Sverige fick i vissa delar av USA ett uppsving när det gäller exporten av Volvobilar till USA. Människorna i USA som delade Sveriges och Palmes protester mot Vietnamkriget visade sitt stöd för Sverige genom att köpa Volvo.

Detta starka engagemang i Vietnamfrågan från svenskt håll gjorde att Sverige ändrade sin utrikespolitik, som nu blev ett viktigare inslag i riksdagens arbete än det varit tidigare. Bland annat behandlas dessa frågor i riksdagens utrikespolitiska debatt i mars 1973. Denna debatt visar att Palmes uttalande och Vietnamkriget fortfarande väckte starka känslor trots att kriget var över. Sveriges nya utrikespolitik påverkade inte bara USA, utan påverkade också andra länder i Sveriges storlek. Sverige visade med sin utrikespolitik att små länder inte skulle tolerera att bli bemästrade och överkörda av större länder, utan att man oavsett landets storlek skulle hävda sina rättigheter.

Det som hände 1972 kan jämföras med USA:s krig 2003 mot Afghanistan. Där Sverige och Göran Persson intog en annan ställning gentemot USA än vad Palme gjorde 1972. Persson anser jag sakna ett starkt utrikespolitiskt engagemang. Han var enligt min mening alldeles för flat i frågan och litade för mycket till EU när det gäller utrikespolitiken. Man kan i dag bara spekulera i huruvida Olof Palme skulle ha haft en annan mer kritisk inställning gentemot USA:s agerande år 2003 än vad Göran Persson hade. Jag tror personligen att Palme hade intagit en mycket mer kritisk hållning mot USA än vad Göran Persson gjorde. Och att Palme hade ifrågasatt att USA ännu en gång var och förde krig och bombar på ett annat lands territorium.

11 KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

11.1 Källor

Kissinger Henry, *The White House Years*, Beyronds AB, 1980

Palme Olof, *PS Palme själv texter i urval*, ScandBook AB, 1996

Riksdagstryck, *Riksdags protokoll från utrikesdebatt Nr 48*, 1973

11.2 Litteratur

Andrén Nils, Möller Yngve, *Från Undén till Palme*, Norstedts Förlag 1990

Antman Peter, Schori Pierre, *Olof Palme den gränslöse reformisten*, Werner Söderström Oy, 1996

Elmbrant Björn, *Palme*, Författarförlaget Fischer & Rye, 1989

Leifland Leif, *Insikt och beslut*, Militärhistoriska Förlaget, 1991

Leifland Leif, *Frostens År*, Scandbook, 1997

Möller Yngve, *Sverige och Vietnamkriget*, tidens förlag, 1992

Salomon Kim, *Rebeller i takt med tiden*, ScandBook AB, 1996

11.3 Memoarer

Bohman Gösta, *Så var det*, Bonniers Grafiska Industrier AB, 1983

Möller Yngve, *Mina tre liv*, Gummessons Tryckeri AB, 1983

Platen von Gustaf, *Resa till det förflutna*, Bokförlaget T. Fischer & Co, 1994

Peterson Thage G, *Resan mot Mars*, AIT Falun AB, 1999

Åström Sverker, *Ögonblick*, Bokförlaget Bonnier Alba AB, 1992